

Рецензия за дисертацията на Грета Разсуканова

„Харалан Ангелов – поетика и граждански идеи“

от доц. д-р Морис Фадел, департамент „Нова българистика“,

Нов български университет

Дисертацията на Грета Разсуканова „Харалан Ангелов – поетика и граждански идеи“ изпълнява всички формални изисквания за текст, свързан с получаването на образователната и научна степен „доктор“. Той се състои от увод, в който се посочват актуалността, предмета, целите и методите на изследването, пет глави, заключение и библиография.

Дисертацията си поставя трудна задача: да говори за българската литература от извънканонична гледна точка, да изследва един непопаднал в литературните канони автор, какъвто е Харалан Ангелов, но не просто, за да се бори срещу забравата за него, не толкова, за да го реабилитира, а за да опише взаимоотношенията на творчеството му с културните и литературните ситуации на неговото време, разширявайки стеснената ни от канона представа за тези ситуации, казвайки ни, че литературата е повече от онова, което те са ни научили, че тя е.

Уводът прецизно формулира основните параметри на изследването. Той вижда актуалността на работата във възможността за едно съчетаване между контекстуалния анализ и деконтекстуализацията, т.е., между интерпретацията на наследството на даден

автор в историческата и социалната среда, в която то е потопено, и заедно с това усета за отклоненията от тази среда. Харалан Ангелов е добър избор за такъв п. Той е причисляван към „старите“, немодерните автори във Възраждането, които неизбежно подлежат на преодоляване от следващата актуалните тенденции на своето време българска литература. Същевременно в текстовете му има нещо, което го изключва от списъка с автори, някакъв елемент на сингуларност, както бихме казали днес.

Дисертацията на Грета Разсуканова до голяма степен успява да постигне този нелесен баланс между контекстуализацията и деконтекстуализацията. Първата глава, озаглавена „Харалан Ангелов – едно канонично отсъствие на границата на Възраждането и Модерността“, се спира на въпроса защо Харалан Ангелов не се вписва в канона от възрожденски автори, какво прави така че, той, бидейки до някаква степен познат на обществото от периода непосредствено преди Освобождението, след това, още приживе, да изчезне почти напълно от колективната и литературната памет. При анализа на този проблем работата на Гр. Разсуканова демонстрира добро познаване на темата за литературния канон в българското литературознание. Тя успява да ни убеди, че у Харалан Ангелов има нещо несводимо до „правилата“, които определят мястото на възрожденските автори в каноничния списък. Той не отговаря на „изискванията“ за това утвърденият писател през Възраждането да има социално-активистки облик. Х. Ангелов е различен, повече обърнат към преживяванията на своето „себе си“, отколкото към борбата за национална независимост.

В първа глава Гр. Разсуканова прави интересен анализ на българската интелигенция през Възраждането. Тя добре описва как интелигенцията става носител на радикалната промяна, която преживяват българите през XIX в.: тяхната трансформация от съставка на една все

повече изпадаща в криза империя в бореща се за суверенитет общност. Хубаво е описано и как интелигенцията упорито се бори с своя главен проблем или „травматично отсъствие“, както казва Гр. Разсуканова: липсата на достатъчно образование, разбирането, че, за да си интелигент, трябва просто да си грамотен. Работата показва също и обратата, който настъпва в интелигенцията след Освобождението: нейното все голямо фрагментаризиране, ангажирането ѝ с текущи политически разпри. В този обрат Х. Ангелов отново се оказва извън контекста: той не става част от следосвобожденската интелигенция.

Втората глава, онасловена „Поетическите медитации на Харалан Ангелов. Творецът – между българските „стари“ и българските „млади“. Етически и естетически образи и символи“, е централна по отношение на целите, които си е поставила дисертацията. В нея се разглежда поетическото наследство на Харалан Ангелов. Четенето на анализите, които прави Гр. Разсуканова на текстовете на Х. Ангелов, ме оставя с впечатлението, че те не са просто ерудитска игра с поетическото произведение, а резултат от продължителен интелектуален и емоционален „живот с текста“. Нейните заключения, спорни и несигурни, както всички интерпретативни заключения, са следствие не само от задълбочено познаване на анализираното произведение, но и на онова невидимо цяло, наричано „творчество“, което формира наследството на поета.

Гр. Разсуканова е много убедителна, когато подчертава смисловото различие на текстовете на Х. Ангелов спрямо други утвърдени възрожденски автори, неговото отклонение от водещите през периода теми и начини на представянето им. По-труден обаче е въпросът доколко тези „отклонения“ могат да се определят като символистични или дори като сюрреалистични, както настоява авторката на дисертацията. Наистина, настроенията на лирическия герой на Х. Ангелов напомнят тези на Яворовия, Дебеляновия или Лилиевия

поетически „аз“, но прави ли ги това символистични? Не е ли необходимо, за да бъде даден автор наричан „символист“, той да следва литературната идеология на символизма? Освен това не е ли определението „символистичен“ ефект на четенето, не казваме ли, че стиховете на Ангелов са символистични ретроспективно, защото познаваме вече Яворов, Лилиев и Дебелянов; самият Ангелов не би могъл да нарече своите поетически състояния по този начин?

Това са въпроси, които бих отправил към авторката на дисертацията. Иначе нейните аналогии със символистите са коректно проведени и дават един интересен ракурс към разбирането на наследството на Х. Ангелов. Не бих могъл да не подчертая ерудицията, която присъства в интерпретациите на Гр. Разсуканова: прекрасното познаване на Библията, на литературната история на българския модернизъм.

В следващата глава – „Обществена и културна отговорност на гражданина Харалан Ангелов“ – дисертацията се обръща към дейността на Х. Ангелов като просветен и политически деятел. Разказът, който Гр. Разсуканова, изгражда за работата на Х. Ангелов „на ползу роду“ не е просто хронологично подредено изложение за участието на поета в социалния живот. Всъщност такова изложение не се е правило досега. То се базира върху внимателното проучване на архивни единици, някои от които се публикуват и коментират за първи път. Казвам „публикуват“, а не цитират, защото те намират място в приложението към дисертацията, което се състои от дигитализирани документи. Особено ценно там е представянето на дневника на класовете, на които Харалан Ангелов преподава в Жеравна от 1870 г. до 1873 г.

Четвърта глава - „Другото „лице“ на човека Харалан Ангелов – извън политиката и изкуството. Другото „лице“ и на паметта“ – ни приближава отново към личността на

Харалан Ангелов, но не в нейните социални измерения. Добре е описано преживяването на Ангелов на болестта, с която той дълго се бори. Интересни са размислите на Гр. Разсуканова за причините за фрагментарността на паметта за Х. Ангелов, за невъзможността той да влезе трайно в колективната памет.

Пета глава – „Харалан Ангелов и маршрутите на душата. Непубликувани страници“ – е изключително ценна. Тя включва непубликувани документи от архива на поета, включително негови произведения. Много любопитен е и дигитализираният вариант на приложението към тази глава, който чрез представянето на автентиката на документа, ни дава възможност още повече да се приближим до културното присъствие на Х. Ангелов.

Обширната библиография закономерно отразява задълбочеността на изследването, а авторефератът – неговите приноси.

Грета Разсуканова е изградила изследване, което позволява българската литература да бъде мислена извън тесните граници на литературните канони. **Убедено препоръчвам да ѝ бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по научно направление 2.1. Филология.**

12. 08. 2021 г.